

KAPİTALİZME SOSYAL DEMOKRAT BİR BAKIŞ

L.C. THUROW
SIFIRA-SIFIR TOPLUMU*
Altın Kitaplar, 1989

Gülsün Gürkan YAY**

Ülkemizde yıllarca (özellikle 1970'lerde) toplumsal konularda yayınlanan kitaplar büyük ölçüde siyaset içerikli olmuştur. Belki kitlelere kolay ulaşabildiğinden, insanların daha kolaylıkla fikir yürütebildikleri bir alan olduğundan yayınevlerinin tercihi bu yönde olmuştur. 1980'lerde ise siyaset-dışı ortamın ve iktisat ağırlıklı bir yaklaşımın önem kazandığı Türkiye koşullarında İktisat, İktisat Tarihi, İktisat Metodolojisi üzerine yayınların görece olarak yaygınlaştığını görüyoruz. Oldukça spesifik olan bu alanlarda yazmanın (ve yayınlamanın) cazip olmadığı koşullar değişip kitlelerin kulakları iktisadi kavramlara alışınca ve iktisadi çözümlerinin önemi gittikçe artan şekilde hissedildikçe üniversite yayınları dışındaki yayınevleri de bu alanı boş bırakmamaya, telif ve çeviri eserleri okuyucuya sunmaya başladılar.

Çoğunluğu soyut iktisat teorisi içereklilikten çok somut iktisat politikası önerileri sunan bu kitaplardan biri de 1989 başlarında Amerikalı iktisatçı L.C. Thurow'un "Sıfıra-Sıfır Toplumu" olarak çevrilen kitabı. Ülkemizde adı fazla bilinmeyen Thurow, oldukça yoğun yazan bir yazar olarak biliniyor. Massachu-

* *The Zero - Sum Society: Distribution and the Possibilities for Economic Change, Penguin Books, 1981.*

** *Dr.; U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.*

setts Teknoloji Enstitüsünde (MIT'de) İktisat ve İş İdaresi profesörü ve Sloan Yüksek Okulunun dekanı olan Thurow'un *Yoksulluk ve Ayrım* (Poverty and Discrimination) (1969), *Beşeri Sermaye Yatırımları* (Investment in Human Capital) (1970), *Vergilerin Amerikan Ekonomisi Üzerindeki Etkisi* (Impact of Taxes on the American Economy) (1971), *Eşitsizlik Üretmek* (Generating Inequality) (1975) gibi kitapları var. Thurow aynı zamanda *Los Angeles Times* gazetesinde köşe yazarı ve *Newsweek*'in editörlerinden biri.

İlk kez 1980'de yayınlanan *Sıfıra-Sıfır Toplum*, 1989'da Türk okuruna, aynı yayinevi tarafından daha önce *Kapitalizm ve Özgürlük*'le tanıtılan M. Friedman'ın muhafazakar-liberal görüşlerine sosyal demokrat bir alternatif olarak sunuluyor. Ana konuları büyüme, enflasyon, gelir dağılımı, enerji ve çevre sorunları olan kitap, 1970 sonrası A.B.D. ekonomisi üzerine birbiriyle ilişkili sekiz denemeden oluşuyor.

Kitaba adını veren Sıfıra-Sıfır Oyunu ekonomilerin temel sorunlarının özü olarak sunulmaktadır: Bu, kazançlarla kayıpların birbirine eşit olduğu bir oyundur ve her kazananın karşılık kaybedenlerin olmasını gerektirir (Tüm spor oyunlarında olduğu gibi). Her iktisadi kararda da bir sıfıra sıfır ögesi olduğuna göre, iktisadi kazançlarla kayıplar birlikte varolurlar ve kayıplar kazançlardan çok daha fazladır. Ekonomide en önemli sorun da kayıpların dağıtılmasında yatar (s. 21-22). Hiç kimse kaybeden olmaya gönüllü olmadığı ve siyasal süreç de kimseye bu yükü yüklemeye gücüne sahip olmadığı sürece sorunlar çözümsüz kalmaktadır. Bu durumda, her iktisadi değişiklikten sonra hep kötü duruma düşen birileri olduğuna göre, gerçek dünyada, teorideki "Pareto Etkinliğinden" söz etmek mümkün olmamaktadır.

Bu tema, kitapta sözü edilen tüm sorunlara uygulanmaktadır. Thurow'a göre, enflasyon Sıfıra Sıfır Oyununun en iyi örneğidir. Bir malın fiyatı yükseldiğinde, o malı satın alanların reel gelirleri düşerken, bu malı üretip de satanların geliri yükselmektedir. Bu durumda gelir dağılımı değişmektedir, ama herkes eskisinden daha kötü durumda değildir; sadece bazıları kazanırken, bazıları kaybetmektedir. Herkes enflasyonu durduracak bir hükümet istemekte, ama bunu kendi gelirini şişirecek, başkalarınınkini azaltacak biçimde yapacak bir hükümet istemektedir.

Thurow, 1970'lerden beri A.B.D.'nin yaşadığı enflasyonu değerlendirirken iki genel etkeni vurgulamaktadır: Yöneticilerin hatalı kararları ve kötü talih. Kötü hava koşulları ve OPEC'in petrol fiyatlarını üç misli arttırması gibi önlene-meyen kötü koşullar ile Nixon'un istikrarlı olmayan seçim politikaları birleşince, ekonomi enflasyon ve durgunluk krizine girmiştir. A.B.D. ekonomisinde ücretlerin aşağıya doğru esnekliğinin olmaması ve endeksleme olgusu da enflasyonun yükselmesine katkıda bulunmaktadır. Çözüm için bilinen seçenekler vardır: Sıkı para ve maliye politikaları; resmi ücret ve fiyat kontrolleri uygulamak; fiyat yükseltici şokları fiyat düşürücü şoklarla dengelemeye çalışmak. Bu seçeneklerden

herhangi birinin uygulanması ile ekonomide belli kesimlerin canı yanarken belli kesimler kazançlı çıkabileceklerdir. Thurow'a göre, endekslenmiş bir ekonomide, bu üç olası çözümden en etkin olanı, fiyat düşürücü şoklar yaratan politika kadır.

Thurow, sorunların talihsizliğinin birbirlerini besleyip güçlendirmelerinde yattığını belirtmektedir. Örneğin, enerji sorunu hem başlı başına bir sorunken hem de enflasyonu beslemektedir. Enerji fiyatlarının artışı, enerji kaynaklarına sahip olanların gelirlerini arttırırken, tüm dolaylı ve dolaysız enerji tüketicilerini büyük kayba uğratacaktır. Eşitsizliği düzeltmek için üreticiler vergilendirilirse yatırım arzuları yok olacaktır; eğer gelir kaybına uğrayanlar korunacaksa, kimlerin ne miktarda korunacağı sorunu ortaya çıkacaktır. Üstelik her koruma yeni korumaları yaratacaktır. Bu durumda, "kimseye büyük gelir kayıpları yüklemeyen enerji krizine çözüm bulma girişimleri, örümcek ağının daha derinlerine yürümeye benzemekte, ilerledikçe daha fazla ağa dolaşmaktadır" (s. 54).

Amerikan ekonomisinin 1970'lerden beri en önemli sorunlarından biri de, iktisadi büyümenin giderek yavaşlaması ve verimlilik düşüşleridir¹. Thurow'a göre, verimlilik artışındaki bu yavaşlamanın yüzde 30'u, enflasyonu durdurma amacıyla uygulanan para ve maliye politikalarının sonucu yaratılan atıl kapasiteye yorulabilir. Gerilemenin yüzde 40'ı, talep edilen ve üretilen mal ve hizmetlerin karışımındaki yer değiştirmede izlenebilir. Son yıllarda talepler yüksek verimli sanayilerden (mali kesim, toptan ticaret, kamu hizmetleri, iletişim ve madencilik) düşük verimli sanayilere (perakende ticaret, inşaat, tarım ve hizmetler) kaymaktadır². Gerilemenin kalan yüzde 30'u ise madencilik, inşaat ve kamu hizmetlerindeki özel sorunlara atfedilmektedir.

Thurow, verimlilik artışını hızlandırmak için devletin yatırım süreçlerini geliştirici araştırma - geliştirme faaliyetlerinde firmalara yardımcı olması gerektiğini; düşük verimli tesislerin kapatılarak işçilerin ve sermayenin yüksek verimli etkinliklere kaymasının sağlanması ve başarısız kurumlardan devlet yardım ve desteğinin çekilmesi (disinvestment); yatırım artışlarını hızlandırmak için ise kurumlar vergisinin kesinlikle kaldırılması gerektiğini vurgulamaktadır.

İktisadi büyüme ve çevre sorunları ilişkisine gelince, Thurow şu soruları sorar: Çevre kalitesini arttırmak için kamu politikalarıyla iktisadi büyüme sınırlandırılmalı mı? Bu yöndeki politikalar gelir dağılımını nasıl etkiler? Temiz bir çevre farklı gelir gruplarınca farklı değerlendirileceğinden, maliyet ve yararları da farklı değerlendirilecektir. Bu noktada da sifıra-sıfır ögesi gündeme gelmektedir. Thurow, sanayileşmenin (ve iktisadi büyümenin) çevreyi olumsuz etkilediğini ka-

1 Özel kesimde verimlilik 1948'den 1965'e yılda % 3,2; 1965'ten 1975'e yılda % 2,3; 1972'den 1978'e ise yılda % 1,1 oranında artmıştır. 1972-1978 arasında bu oran, Batı Almanya'da % 4 ve Japonya'da % 5'in üzerindedir. Bkz. s. 12 ve s. 125.

2 Thurow (1989 a; 53-54).

bul etse de, sanayileşmeden vazgeçmenin ve "Küçük Güzeldir"³ savunmanın maliyetinin çok daha büyük olacağını belirtmektedir. Ayrıca bir dizi etkin çevre koruma önleminin iktisadi büyümeyle olumlu etkileyeceğine inanmaktadır.

Sonuç olarak, Thurow toplumda herkesin kazanan olma isteğinin sorunları daha içinden çıkılmaz hale getirdiğine inanmaktadır. Herkes enflasyondan zanaçlı çıkmayı istemektedir; herkes hem en ucuz ve kaliteli enerjiye kavuşmayı istemekte, ama bu enerjiyi elde ederken ortaya çıkan çevre kirliliğinden kendisinin etkilenmemesini istemektedir; herkes iktisadi olarak ilerlemeyi ve gelirini arttırmak için rekabeti, bir yandan da iktisadi güvenceyi aramaktadır. Sorun, birbirine büyük ölçüde zıt olan bu iki hedefi birleştirebilme noktasında ortaya çıkar.

Hem iktisadi büyüme, hem de iktisadi güvence birlikte isteniyorsa, devlete sığınma da kaçınılmaz olmaktadır. Madem ki kayıpların dağıtımı sözkonusudur; o halde herkes devletten korunma talebinde bulunacaktır. Her güvence talebi, yenilerinin yaratılmasına neden olacaktır. Bu garip dinamik, sonuç olarak liberalizmin can damarını kesmekte; nihai amacı gelir dağılımını düzeltmek olan bir dizi düzenleme ve koruma kurallarının yaygınlaşmasına yol açmaktadır. Thurow, A.B.D. ekonomisinin de, diğer sanayileşmiş kapitalist ülkeler kadar olmasa da çok sayıda koruma ve düzenlemelere sahip olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda bu düzenlemelerin çoğunun gereksiz olduğuna, azaltılmaları veya tamamen kaldırılmaları gerektiğine inanmaktadır. Bunların başında, uzun dönemli fiyat kontrolleri ve anti-tröst yasaları gelmektedir.

Gerekirse kısa dönemli fiyat kontrolleri uygulanabilir; ama fiyatları uzun süre baskı altında tutmakla piyasanın hem arz hem talep kesiminde ortaya çıkacak olan olumsuz etkiler, istenen sonuçların tam tersini yarattığı gibi, fiyat kontrollerinden yasal kaçış yolları da başka yan sorunları besler. Bu nedenle dolaylı kontrollerdense, doğrudan gelir yardımları daha yararlıdır (s. 208-210).

Thurow'a göre, uluslararası ticaretin ve uluslararası rekabetin yaygınlaştığı bir rekabetçi ekonomi kurmak için, artık anti-tröst yasalar gibi köhne ve işe yaramaz uygulamaların kalkması gerekmektedir. Cesameti büyük olan her firmanın tekeli olması gerekmediği gibi, büyük holdinglerin tekel rantları zaten sınırlı kalmaktadır; aynı zamanda bu büyük firmalar uluslararası piyasada rekabetin içindedirler. Dolayısıyla çağdaş bir rekabetçi ekonominin gereksinmelerine göre davranmak gerekmektedir. Ancak bu büyük firmaların iç piyasada küçük firmaları silmelerine ve açık ve gizli kartellere izin verilmemelidir.

Thurow'un son bölümde sunduğu temel önerileri şöyle özetlemek mümkün: Herşeyden önce, gelir dağılımında adaletsizliği giderebilmek için adil bir vergi sisteminin yerleştirilmesi gereklidir. Böyle bir vergi sisteminde, kurumlar vergisinin kalkması; yatay ve dikey eşitliği sağlayıcı etkin bir gelir vergisinin işle-

3 Bkz. Schumacher (1989).

tilmesi gerekmektedir. İkincisi, garantili bir iş programının yürütülmesi gereklidir. Gruplar arasındaki gelir farklılıklarını azaltabilmenin başlıca yolu, ekonomiyi herkese iş sağlayacak biçimde yeniden yapılandırmaktır. Bunun için, A.B.D. ekonomisinde en iyi durumda olan beyaz erkeklere açık olan iş imkanlarını herkese açmak gerekir. Çalışabilen ve çalışmak isteyen herkese, yaş, ırk ve cinsiyet ayrımı olmaksızın iş sağlanmalıdır. Böyle bir programın maliyeti belki yüksek olmaktadır; ancak bu maliyet, diğer sosyal yardım programlarının (transfer ödemelerinin) maliyetlerini aşmamaktadır. Ayrıca, Japonya'nın ve İsviçre'nin işçisine sağladığı istihdam güvenliği yöntemlerine benzer yöntemlerin A.B.D.'de de geliştirilmesi acil olarak gereklidir.

Thurow, son olarak A.B.D.'deki siyasal sistemin ve partilerin yapısının da sorunların bir nedeni olduğunu vurgulamakta ve değiştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Kısa bir özetlemenin içine sığdırabildiğimiz kadarıyla da gözlenebileceği gibi, kitapta Sosyal Demokrat Türk okuruna ilginç ve yabancı gelebilecek hususlar dikkati çekmektedir. Herşeyden önce, Thurow piyasanın ve rekabetin gücüne inanmaktadır. Piyasa, kendi içinde bir dizi kural ve düzenlemelerden ve mülkiyet haklarını belirleyen yasalardan oluşan bir örgütlenmedir. Dolayısıyla, piyasa ile kastedilmesi gereken, düzenlenmemiş bir ekonomi değil, etkin bir şekilde düzenlenmiş bir ekonomi olmalıdır. İkincisi, Thurow'un piyasanın arz ve talep yapısını bozan her türlü fiyat kontrollerine karşı çıkmasıdır. Üçüncü önemli husus, genellikle şiddetle eleştirilen büyük holdinglerin, A.B.D. ekonomisinin büyüebilmesi ve uluslararası piyasalarda rekabet edebilmesi için gerekli görülmesidir. Önemli gördüğümüz bir diğer konu ise, kurumlar vergisinin etkinsizliğinin vurgulanmasıdır. Kurumlar vergisi hem yatırımcının şevkini kırdığından, hem de sonuçta tüketiciye yansıdığından etkinsizdir. Genellikle son yıllarda Muhafazakar-Liberal iktisatçıların *Laffer Eğrisi*yle ifade ettiği bu olguyu Thurow'un benimsemiş olması da ilgi çekicidir. Son bir nokta ise, enflasyonun gelir dağılımına etkisinin sanıldığından daha az olduğu ve ücretlerin aşağıya doğru esnek olmaması ile endekslemenin enflasyonun sürmesinde etkili olduğu hususlarıdır. Ücretlerin esnek olduğu bir dünyada, biraz daha düşük ücretle çalışmak isteyen herkes iş bulabildiğinden, ekonomik güvence daha yaygınlaşacaktır.

Anti-tröst yasaların kaldırılması dışında Thurow'un vurguladığı tüm bu hususların M. Friedman'ın liberal görüşlerinden çok büyük bir farkı olmadığını görüyoruz. Farklılık, büyük ölçüde işsizlik olgusuna bakışlarda yatmaktadır. Thurow'a göre, sosyal bir devlet tüm yurttaşlarına hiç bir fark gözetmeksizin iş imkanı sağlamalıdır. Friedman için sorun daha çok fiyat istikrarı olduğundan doğal bir işsizlik oranı normal kabul edilmektedir.

Sonuç olarak, Thurow'un "Sıfıra-Sıfır Toplumu"nda ortaya koyduğu tezler, bildik Sosyal Demokrat iktisat politikalarını sarsmakta ve Sosyal Demokrat Türk aydınının önüne yeni bir perspektif sermektedir.

KAYNAKLAR

- Lampman, R. J.: "Book Review: The Zero - Sum Society", *Journal of Economic Literature*, 19(1), 1981, s. 91-92.
- Schumacher: *Küçük Güzeldir*, Çev. O. Deniztekin, İstanbul: Cep Kitapları, 1989.
- Thurow, L. C.: *The Zero - Sum Society: Distribution and the Possibilities for Economic Change*, New York: Penguin Books, 1981.
- Thurow, L. C.: "American Mirage: A Post-Industrial Economy", *Current History*, 88(534), 1989 a, s. 13-17.

